

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ: มุมมองจากอมาตยา เซ็นและโธมัส พิกเกตตี

Economic Inequality: Perspectives from Amartya Sen and Thomas Piketty

ธร ปีติดล^{ก1}

Thorn Pitidol^a

^{ก1}คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^aFaculty of Economics, Thammasat University

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้สำรวจที่มาโดยสังเขปของแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และอธิบายสถานะหลักของความรู้เรื่องดังกล่าวในปัจจุบัน ในการอธิบายเส้นทางทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ข้อสังเกตสำคัญคือกว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจจะได้รับการยอมรับชัดเจนในฐานะปัญหาความไม่เป็นธรรมก็ต้องรอจนถึงยุคแสงสว่างทางปัญญา โดยมีแรงผลักดันสำคัญคือพัฒนาการของแนวคิดมนุษยนิยม จากจุดดังกล่าวแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็ได้รับความสนใจในแวดวงวิชาการมากขึ้น ในปัจจุบันแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาต่อในสองทิศทางหลัก ทิศทางแรกคือการพัฒนาผ่านผลงานวิชาการ เช่น ของอมาตยา เซ็น ที่ช่วยขยายกรอบความสนใจเรื่องความไม่เป็นธรรมไปสู่การผสมผสานมิติทางเศรษฐกิจเข้ากับมิติอื่น ๆ และสนใจผลของความหลากหลายในสังคมมนุษย์ต่อสภาพความไม่เป็นธรรม ทิศทางที่สองเกิดผ่านงานของนักวิชาการ เช่น โธมัส พิกเกตตี ซึ่งหันมาวิเคราะห์โครงสร้างที่ผลักดันให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเกิดมากขึ้น โดยเฉพาะผ่านปัจจัยเช่นการกระจุกตัวของการครอบครองทุน

คำสำคัญ: ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ; ความเหลื่อมล้ำ; อมาตยา เซ็น; โธมัส พิกเกตตี

Abstract

This paper gives a brief exploration of the history of ideas on economic inequality and examines key recent development of the ideas. In explaining the history of the ideas, the paper observes that economic inequality only became widely accepted as an aspect of social justice during the Enlightenment period. Such a change was contributed by the expansion of humanist ideas. From the Enlightenment period, economic inequality attained more attention in the academia. At the

¹Corresponding author, E-mail address: thorn@econ.tu.ac.th

present, there have been two approaches in developing perspectives on economic inequality. The first is fostered through the works such as that of Amartya Sen. This approach focuses on expanding the scope of meaning, suggesting the incorporation of more dimensions, and recognizing human diversity in the consideration of inequality. The second is developed in the works such as that of Thomas Piketty. This latter approach tries to understand the structure behind the dynamics of economic inequality, such as explaining how the concentration of capital ownership can drive the rises in inequality.

Keywords: Distributive Justice; Economic Inequality; Amartya Sen; Thomas Piketty

บทนำ

ปัญหาความไม่เท่าเทียมในสังคมเป็นเรื่องที่มักจะถูกกล่าวถึงในทุกวันนี้ และเมื่อกล่าวถึงปัญหาความไม่เท่าเทียม ก็เป็นที่มักจะทราบกันว่าความไม่เท่าเทียมนี้ย่อมรวมไปถึงด้านมิติทางเศรษฐกิจด้วย

ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยและจน รวมไปถึงคนที่ไม่มีโอกาส และความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจก็มักจะถูกโยงไปกับปัญหาสังคมอื่น ๆ เช่นความขัดแย้งและความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง แต่กระนั้นความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจก็ยังคงมีความซับซ้อนหลายประการที่ทำให้สภาพดังกล่าวไม่สามารถถูกตีความและเข้าใจในฐานะความไม่เป็นธรรมรูปแบบหนึ่งได้โดยง่าย คำถามสำคัญ เช่น เหตุใดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจจึงควรถือเป็นความไม่เป็นธรรม? แท้จริงแล้วเป็นคำถามที่ตอบไม่ได้ง่ายดาย คำถามอื่น ๆ เช่น ความไม่เท่าเทียมในแง่มุมใดบ้างที่ควรจะเป็นความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ? และความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นเกิดขึ้นจากอะไร? ล้วนเป็นคำถามที่วงวิชาการได้พยายามหาคำตอบมาอย่างยาวนานถึงปัจจุบัน

ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนจะพยายามตอบคำถามสำคัญเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจที่ได้ยกไว้ข้างต้นผ่านการสำรวจผลงานของนักคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญสองท่าน คือ อมาตยา เซ็น (Amartya Sen) และ โทมัส พิกเกตตี (Thomas Piketty)

การสำรวจจะมุ่งอธิบายสองประเด็นของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ประเด็นแรกก็คือ ขอบเขตเกี่ยวกับเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในทุกวันนี้สามารถนับเอาแง่มุมใดเข้ามารวมได้บ้าง? และขอบเขตนี้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจกับแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมในด้านอื่น ๆ อย่างไร? ในประเด็นนี้ผู้เขียนจะตอบผ่านการสำรวจงานของอมาตยา เซ็น ประเด็นที่สองก็คือ งานศึกษาเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจล่าสุดนั้นเน้นอธิบายเรื่องใด? และช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องความเป็นธรรมอย่างไร? ในประเด็นหลังนี้ผู้เขียนจะตอบผ่านงานของโทมัส พิกเกตตี

แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ: เส้นทางโดยสังเขป

ในส่วนแรกของบทความนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอภาพรวมในเส้นทางของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจเสียก่อน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความสำคัญของประเด็นต่าง ๆ ที่บทความชิ้นนี้จะอธิบายต่อไป

เนื้อหาสำคัญของส่วนแรกนี้จะพยายามอธิบายว่าเหตุใดความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจจึงถูกมองว่าเป็นมิติสำคัญของความไม่เป็นธรรม แนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจถูกท้าทายด้วยมุมมองอื่นใดบ้าง และแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจยังคงมีช่องว่างใดที่กำลังถูกพัฒนาอยู่ต่อไปในปัจจุบัน การอธิบายเส้นทางของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจในที่นี้จะเน้นบริบทของตะวันตก เนื่องด้วยเป็นบริบทที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสำรวจแนวคิดของสองนักคิดในส่วนต่อไป

ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นสภาพที่มีมาโดยตลอดในสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ที่สังคมมนุษย์เองจะมองว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนี้เชื่อมโยงเป็นมิติหนึ่งของความไม่เป็นธรรม

ในทางกลับกัน เป็นระยะเวลายาวนานในสังคมมนุษย์ที่ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นถูกละเลยไปว่าไม่ใช่รูปแบบหนึ่งของความเป็นธรรม

การละเลยที่จะมองความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจว่าเป็นความไม่เป็นธรรมรูปแบบหนึ่งนั้นถูกพบได้ในแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมตั้งแต่ยุคสมัยคลาสสิก ซึ่งเป็นที่สังเกตได้ว่าแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมที่เริ่มก่อร่างตัวขึ้นในช่วงนี้ยังไม่ได้รวมไปถึงมิติด้านเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น ในผลงานของนักปราชญ์อย่างอริสโตเติลนั้น แม้จะเริ่มมีการกล่าวถึงความเป็นธรรมแล้ว แต่ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจที่ถูกละเลยถึงที่จริงแล้วจำกัดอยู่เพียงความไม่เป็นธรรมด้านกฎหมายและการเมือง (Fleischacker, 2004: 2)

ความไม่เป็นธรรมด้านกฎหมายนั้นหมายถึงการให้การลงโทษกับผู้กระทำผิดด้วยความยุติธรรม เช่น ลงโทษตามลักษณะความผิดโดยไม่คำนึงถึงตัวตนของผู้กระทำผิด ในขณะที่ความเป็นธรรมทางการเมืองก็คือการให้ระดับการมีบทบาททางการเมืองนั้นแปรเปลี่ยนไปตามกับฐานันดรของผู้คน แม้ว่าความเป็นธรรมทางการเมืองนี้จะถูกเรียกว่าความเป็นธรรมในการจัดสรร (Distributive Justice) แต่การจัดสรรในที่นี้ยังไม่เชื่อมโยงกับการจัดสรรทรัพยากรให้กับผู้ยากไร้แต่อย่างใด

อาจกล่าวได้ว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นยังไม่ได้ได้รับความสนใจในฐานะมิติหนึ่งของความไม่เป็นธรรมแต่อย่างใดในหมู่นักคิดยุคคลาสสิกและยังคงเป็นระยะเวลายาวนานต่อมาจากสมัยคลาสสิกที่ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้รับความสนใจในฐานะมิติหนึ่งของความเป็นธรรม แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมที่ได้รับการพัฒนาต่อมานั้นเน้นความเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษการละเมิดผู้อื่น (Commutative Justice) ในขณะที่ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจซึ่งรวมถึงการแก้ปัญหาความยากจนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกลับไม่ได้รับความสนใจเท่าไรนัก

ซามูเอล ฟลายเช็คเคอร์ (Samuel Fleischacker) นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ อธิบายถึงสภาพสำคัญที่เหนียวรั้งไม่ให้มนุษย์มองเห็นการขาดแคลนทางเศรษฐกิจของคนบางกลุ่มในสังคมว่าเป็นความไม่เป็นธรรมนี้คือ "มุมมองต่อคนจน" (Fleischacker, 2004)

ในช่วงเวลาที่ยาวนานที่สังคมตะวันตกยังไม่ได้มองความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจเป็นมิติหนึ่งของความไม่เป็นธรรม มุมมองที่สนับสนุนให้เกิดสถานะเช่นนี้โดยตรงก็คือการมองว่าคนที่อยู่ในสภาพความยากจนนั้นก็ไม่ได้กำลังเผชิญกับความไม่เท่าเทียมแต่อย่างใด

เหตุผลที่สนับสนุนมุมมองเช่นนี้ก็คือ การมองว่าที่คนบางกลุ่มในสังคมยากจนนั้น ก็เป็นสภาพที่เป็นธรรมอยู่แล้ว เพราะความยากจนเป็นผลมาจากตัวของคนยากจนเอง ทั้งจากการขาดความสามารถและขาดจริยธรรม ความยากลำบากของคนจนถูกตีความว่าเป็นผลพวงจากการทำผิดพลาดของพวกเขาเองทั้งในปัจจุบัน อดีต หรือแม้กระทั่งอดีตชาติ การมองว่าความยากจนของคนบางกลุ่มไม่เป็นปัญหาใด ๆ นั้นยังถูกสนับสนุนจากมุมมองในเชิงศาสนาว่า การมีอยู่ของลำดับชั้นในสังคมนั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสม หรือเป็นเรื่องที่ไม่มีความสามารถทำอะไรเพื่อเปลี่ยนแปลงได้

ฟลายแซ็คเคอร์อธิบายว่าในช่วงระยะเวลาที่สังคมตะวันตกยังไม่ได้มองถึงความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจว่าเป็นความไม่เป็นธรรมรูปแบบหนึ่งนั้น แม้จะมีแนวคิดที่ต้องการช่วยเหลือคนยากจนเกิดขึ้น แต่แนวคิดเหล่านั้นไม่ได้มีฐานมาจากหลักคิดเรื่องความเป็นธรรม แต่จะมาจากหลักคิดอื่น ๆ เช่น มองการช่วยเหลือคนยากจนว่าเกี่ยวข้องกับการทำบุญกุศล หรือมองเป็นเรื่องการรักษาชีวิตคนยากจนให้อยู่รอด

หลักคิดเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เกิดความพยายามกระจายทรัพยากรอย่างเป็นระบบ มากไปกว่านั้น โอกาสในการพัฒนาแนวคิดเรื่องการกระจายทรัพยากรให้เกิดความเท่าเทียมยังถูกลดทอนไปเมื่อเกิดพัฒนาการของแนวคิดเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้มีอำนาจ เช่น กษัตริย์ ถูกรัฐประหารยึดเอาทรัพย์สินจากผู้คนไปเป็นของตัวเอง

เมื่อแนวคิดเรื่องสิทธิในทรัพย์สินถูกพัฒนาขึ้น ความพยายามใดที่จะให้เกิดการกระจายทรัพยากรจากคนที่มั่งมีสู่คนที่ยากจนก็ย่อมจะถูกมองเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินไปด้วย (Fleischacker, 2004: 28-40)

จุดสำคัญที่ก่อกำเนิดพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมในทางเศรษฐกิจนั้นอยู่ในยุคแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment) ซึ่งได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางความคิดหลายประการที่กรุยทางสู่การมองความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจเป็นความไม่เป็นธรรม

ฟลายแซ็คเคอร์อธิบายถึงแนวคิดของ ฌอง ฌาค รุสโซ และ อิมมานูเอล คานท์ ว่าเชื่อมโยงอยู่อย่างสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงนี้ รุสโซเริ่มเสนอมุมมองเกี่ยวกับสภาพสังคมที่เป็นธรรมว่าต้องมีฐานจากสัญญาประชาคม เขามองว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจจะทำให้เกิดปัญหาแก่ระบบการเมือง เพราะคนรวยจะสามารถมีอำนาจมากกว่าคนยากจนในการเข้ามากำหนดความเป็นไปทางการเมือง ในขณะที่คานท์เสนอมุมมองเกี่ยวกับระบบศีลธรรมที่พึงปรารถนาว่าต้องเป็นระบบที่ช่วยพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ของคนทุกคนได้ เพราะฉะนั้น สังคมจึงมีภาระในการจัดระบบให้คนยากจนเองได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองไม่ต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ (Fleischacker, 2004: 55-60, 68-75)

น่าสนใจว่า ในมุมมองของฟลายแซ็คเคอร์ นักคิดยุคแสงสว่างทางปัญญาที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็คือ ออดัม สมิท ผู้ซึ่งถูกมองว่าเป็นผู้ก่อร่างแนวคิดเรื่องระบบตลาด ซึ่งกลายมาเป็นแนวคิดที่มักจะถูกวางไว้อยู่ตรงข้ามกับการแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน (Fleischacker, 2004)

ความสำคัญของสมิธต่อการพัฒนาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นมักจะถูกกลบเกล็น เพราะคนทั่วไปมักไม่มองว่าสมิธนั้นแท้จริงแล้วเป็นนักคิดด้านปรัชญาทางจริยธรรม (moral philosophy) และสิ่งที่สมิธถ่ายทอดก็แฝงไปด้วยมุมมองทางจริยศาสตร์ต่อมนุษย์และสังคม บทบาทในการพัฒนาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจของสมิธก็มาจากการที่เขาให้มุมมองต่อคนจนต่างไปอย่างสิ้นเชิงจากเดิม

ในขณะที่สมิธอธิบายถึงแนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำ เขาเองก็พยายามนำเสนอมุมมองใหม่ที่ว่ามนุษย์ไม่ว่าจะรวยหรือจนนั้นต่างก็มีศักยภาพไม่ต่างกันที่จะสร้างความเชี่ยวชาญจนกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพได้ และในขณะที่ทำให้ความสำคัญกับระบบตลาด ตัวเขาก็มองว่าการทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ไม่ควรจะถูกกำหนดมาจากชาติกำเนิดหรือที่ทางในสังคม แต่ควรจะมาจกศักยภาพของมนุษย์เอง

ฟลายแซ็คเคอร์อธิบายว่าในผลงานหลายชิ้นที่สมิธได้เขียนขึ้นนั้น สมิธได้ได้เสนอแนะมุมมองที่ให้คุณค่ากับคนยากจนไม่ต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม โดยมักจะกล่าวถึงคนยากจนในลักษณะเดียวกับที่กล่าวถึงเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้อง ว่าที่แท้จริงแล้วก็ได้ต่างไปจากตนเอง เขาถึงกับเน้นว่าคนที่ยากจนนั้นเพียงแต่ต้องตกอยู่ในสภาพที่ขาดแคลนโอกาส และต้องแบกเอาระบบเศรษฐกิจไว้กับตนเองมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ดังที่เขาได้เขียนไว้ในงานชิ้นหนึ่งว่า

“พวกเขา (คนจน) คือคนที่ต้องทุกข์ทรมานจากการแบกรับความยากลำบากของทุกพื้นที่และทุกฤดูกาล...พวกเขารับภาระในการสร้างความสุขสบายให้กับผู้คนในสังคมที่เหลือ แต่กลับต้องได้รับส่วนแบ่งเพียงน้อยนิดและยังต้องกลบฝังอยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตน”

[“He has all the inconveniences of the soil and the season to struggle with, ... Thus he who as it were supports to the whole frame of society and furnishes the means of the convenience and ease of all the rest is himself possessed of a very small share and is buried in obscurity”]. (Adam Smith, Lecture on Jurisprudence)

หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดในยุคแสงสว่างทางปัญญา แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจจึงก่อตัวเป็นรูปร่าง กล่าวได้ว่าการก่อตัวนี้เกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการของมุมมองแบบมนุษยนิยม ที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพและคุณค่าของมนุษย์ทุกคนอย่างเสมอกัน

มุมมองแบบมนุษยนิยมนำมาซึ่งการมองว่า คนที่เกิดมามีพรสวรรค์ไม่เท่ากันได้รับความไม่เป็นธรรมที่พวกเขาไม่ได้สร้างขึ้นด้วยตนเอง และมองว่าสังคมควรร่วมกันพัฒนาระบบที่จะกำจัดสภาพเช่นนี้ได้ ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางมุมมองเช่นนี้ ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจจึงเริ่มถูกมองว่าเป็นสภาพความไม่เป็นธรรมที่รัฐควรเข้ามาจัดการผ่านการกระจายทรัพยากรไปสู่คนยากจน

แต่กระนั้น ฟลายแช็คเคอร์¹ให้ข้อสังเกตว่าพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็ยังต้องเผชิญกับความท้าทายจากแนวคิดทางสังคมอื่น ๆ ที่พัฒนาจากยุคแสงสว่างทางปัญญาเช่นกัน แนวคิดที่สร้างความท้าทายกับพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจมากที่สุดนั้นประกอบไปด้วยแนวคิดเรื่องอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) และแนวคิดเรื่องอิสรียนิยม (Libertarianism)

แนวคิดอรรถประโยชน์นิยม²นั้นตั้งเป้าหมายในการพัฒนาสังคมมนุษย์ว่า คือการเพิ่มประโยชน์สุขโดยรวมให้กับทุกคน แม้ว่าแนวคิดนี้อาจจะหมายความว่าช่วยเหลือนคนยากไร้ว่าจะช่วยเพิ่มอรรถประโยชน์โดยรวมได้ แต่กระนั้นก็ยังมีข้อขัดแย้งจากนักคิดสายอรรถประโยชน์นิยมว่าการช่วยเพิ่มทรัพยากรให้กับคนยากจนก็ไม่จำเป็นว่าจะช่วยเพิ่มอรรถประโยชน์โดยรวมได้มากกว่าการเพิ่มทรัพยากรให้คนรวย (Fleischacker, 2004: 106-109)

ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องอรรถประโยชน์นิยมจึงได้ก้าวสู่เส้นทางที่ออกไปจากการใส่ใจเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เป็นที่น่าเสียดายว่าแนวคิดอรรถประโยชน์นิยมนี้เองได้ส่งอิทธิพลต่อพัฒนาการของวิชาเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่อย่างมาก และอิทธิพลนี้ก็อาจรวมไปถึงการละเลยเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

สำหรับแนวคิดเรื่องอิสรียนิยมสร้างความท้าทายกับแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจเพราะเน้นถึงความจำเป็นของสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน นักคิดอิสรียนิยมมองว่าสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินนี้เป็นสิทธิพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการปกป้อง โดยเฉพาะจากรัฐที่อาจเข้ามาแสดงบทบาทที่เลวร้ายได้ทุกเมื่อ การห้ามละเมิดสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินกลายมาเป็นอุปสรรคต่อการเปิดโอกาสให้การกระจายทรัพยากรจากคนรวยสู่คนจนเกิดขึ้นได้

แต่เส้นทางของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้หยุดลง¹ พัฒนาการของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจในยุคสมัยปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากบทบาทของนักปรัชญาจอห์น

¹อีกแง่มุมหนึ่งของพัฒนาการเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นคือบทบาทของแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) เป็นที่น่าสนใจว่าแนวคิดของมาร์กซแม้จะเห็นถึงปัญหาความยากลำบากของชนชั้นแรงงานที่ถูกขูดรีดจากนายทุน แต่ข้อเสนอของมาร์กซนั้นกว้างไปกว่าการสนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจผ่านการกระจายสินค้าที่แต่ละคนได้รับ สำหรับมาร์กซการจะแก้ปัญหาของชนชั้นแรงงานนั้น จำเป็นจะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงไปถึงรูปแบบการผลิต โดยจะต้องกระจายการครอบครองปัจจัยการผลิตเสียใหม่ และเป้าหมายของการกระจายนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างความเป็นธรรม แต่เป็นไปเพื่อสร้าง

รอลส์ (John Rawls) ก่อนหน้าผลงานของรอลส์นั้น แม้แนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจจะได้รับความสนใจ แต่ก็ยังไม่ได้ถูกพัฒนาจนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ งานของรอลส์ได้เข้ามาเติมความเข้มแข็งนี้ให้กับแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และกลายมาเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาการแนวคิดในเวลาต่อมา

รอลส์สร้างทฤษฎีในทางปรัชญาที่ชัดเจนที่เข้ามาช่วยอธิบายว่าเหตุอันใดความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจถึงควรนับเป็นความไม่เป็นธรรม เขาใช้กลไกการให้เหตุและผลในรูปแบบของปรัชญาสมัยใหม่ เริ่มจากการให้สมมุติฐานถึงผู้ตัดสินใจที่อยู่หลังม่านของการไม่รู้ (Veil of Ignorance) ว่าคนที่อยู่ในฐานะเช่นนี้นั้นจะใช้กระบวนการเหตุผลเลือกสังคมในรูปแบบใด ซึ่งจะนำมาซึ่งลักษณะของสังคมที่ยุติธรรมว่าจำเป็นจะต้องตอบสนองหลักสองประการ ก็คือจะต้องปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิก และจะต้องให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมกับเศรษฐกิจที่มีนั้นกระทบกับสมาชิกที่ด้อยโอกาสกว่าคนอื่น ๆ น้อยที่สุด

ด้วยหลักเช่นนี้ สังคมที่ยุติธรรมของรอลส์ก็คือสังคมที่ใส่ใจกับการแก้ปัญหาความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ โดยการทำให้คนที่ยากจนและด้อยโอกาสนั้นได้รับสิ่งที่เรียกว่าสินค้าจำเป็นพื้นฐาน (Primary Goods) เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับชีวิตพวกเขา (Rawls, 2001) งานของรอลส์ถือเป็นหลักสำคัญทางวิชาการที่นำเอาแนวคิดแบบอิสลามเข้ามาบรรจบกับแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ จนอาจกล่าวได้ว่านักวิชาการที่หันมาสนใจจะถกเถียงประเด็นเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนั้นต่างก็ได้รับอิทธิพลจากผลงานของรอลส์มาบ้างไม่มากก็น้อย

อย่างไรก็ตาม หลังจากงานของรอลส์ก็ยังมีข้อถกเถียงที่สำคัญอยู่หลายประการเกี่ยวกับพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

คำถามประการแรกก็คือความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นควรจะมองถึงอะไรบ้าง? งานของรอลส์อาจตอบคำถามนี้ไว้บ้างจากการนิยามการแก้ปัญหาว่าเป็นการให้คนที่ยากจนได้มีโอกาสเข้าถึงสินค้าขั้นพื้นฐาน

แต่กระนั้น ก็สามารถมีคำถามได้ต่อไปว่าความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นจะดูเพียงแค่การมีสินค้าขั้นพื้นฐานได้ไหม? หรือจะต้องมองไปที่แง่มุมอื่น ๆ ด้วย รวมไปถึงคำถามว่าการครอบครองทรัพยากรนั้นเป็นขั้นตอนที่ควรได้รับการใส่ใจหลัก ๆ ให้มีความเท่าเทียม? หรือควรจะมองไปที่การให้โอกาสอย่างทัดเทียม? คำถามเหล่านี้ต่างก็เป็นคำถามที่ตามมา เช่น ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการตอบ

ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในทัศนะของอมาตยา เซ็น: การขยายความหมาย

ผลงานของรอลส์ช่วยให้ข้อถกเถียงเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจขยับต่อจากการถามว่าความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาความเป็นธรรมหรือไม่ ไปสู่คำถามใหม่ว่า อะไรบ้างควรจะถูกมองว่าเป็นความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ? นักคิดที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการอภิปรายคำถามหลังนี้ก็คือ อมาตยา เซ็น นักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดีย เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสถิติศาสตร์ในปี ค.ศ. 1997

แม้จะได้รับรางวัลโนเบลในสาขาสถิติศาสตร์ แต่ผลงานของเซนนับครอบคลุมวิชาการหลากหลายแขนง ในด้านเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นทางวิชาการของเขานั้น เขาได้ผลิตงานทฤษฎีเกี่ยวกับการเลือกของสังคม (social choice theory) ที่ช่วยอธิบายกลไกการรวบรวมและจัดลำดับความต้องการของสมาชิกสังคมให้กลายเป็นความต้องการของสังคมโดยรวม

ความเป็นมนุษย์ (humanize) ให้กับสังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันเป็นเป้าหมายที่กว้างไปกว่าความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้แนวคิดของคาร์ล มาร์กซจึงไม่อาจถูกจัดให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน (Fleischacker, 2004: 97-98)

อย่างไรก็ตาม เห็นมักจะเป็นที่รู้จักมากกว่าจากผลงานด้านเศรษฐศาสตร์พัฒนาและสวัสดิการ โดยผลงานที่โด่งดังของเขาในด้านเหล่านี้ยกตัวอย่างเช่น Poverty and Famines ที่เห็นเสนอข้อเท็จจริงว่าภาวะความอดอยากไม่ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับปริมาณอาหารที่ลดลง สิ่งที่ทำให้เกิดภาวะอดอยากจึงไม่ใช่การไม่มีอาหารเพียงพอของสังคม แต่เป็นการไร้ซึ่งสิทธิของผู้อดอยากในการเข้าถึงโอกาสและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ (Sen, 1982)

ในงานที่ชื่อว่า Hunger and Public Action เห็นได้เสนอมุมมองต่อการแก้ปัญหาความยากจนที่เรียกว่า “แนวทางการพัฒนาสมรรถภาวะ” (Capability Approach) คือการให้มนุษย์ได้มีโอกาสได้รับ “ชีวิตที่ดี” ในแบบที่เขาให้คุณค่า เขาเสนอว่าเราควรมองความยากจนเสียใหม่ว่าไม่ใช่แค่การขาดหายไปของรายได้ แต่เป็นการขาดหายไปของสิ่งที่เรียกว่าสมรรถภาวะ และสิ่งที่ชุดนโยบายสาธารณะรวมไปถึงงานพัฒนาโดยภาคประชาสังคมต่าง ๆ ควรถือเป็นทั้งเส้นทางการและจุดหมายในการพัฒนาก็คือการเสริมสร้างสมรรถภาวะของมนุษย์นั่นเอง (Dreze & Sen, 1989)

ทิศทางในงานของอมาตยา เห็นนั้นดูจะสวนทางกับความเป็นไปในวิชาเศรษฐศาสตร์ ในขณะที่ท่วงวิชาการเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นความเป็นเทคนิคทางคณิตศาสตร์เพิ่มขึ้นจนอาจส่งผลให้ประเด็นคำถามทางสังคมนั้นแคลง เห็นลดความเป็นนักเทคนิคของตนเองลงและหันไปสนใจที่ประเด็นคำถามทางสังคมที่กว้างขึ้น เขาได้พยายามตั้งคำถามกับสภาพที่วิชาเศรษฐศาสตร์ละเลยจะสนใจแง่มุมทางจริยธรรมในงานที่ชื่อ On Ethics and Economics โดยวิพากษ์ว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้นมัดมือชกกับการหาตัวแปรและผลลัพธ์ที่แน่นอนจนลืมนสนใจหลายแง่มุมทางสวัสดิการสังคมที่มีนัยยะกว้างกว่า เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Sen, 1987)

ผลงานของอมาตยา เห็นที่อาจเป็นที่รู้จักกันมากที่สุดก็คือ Development as Freedom (1999) สะท้อนความพยายามจะนำเอาเศรษฐศาสตร์พัฒนากลับมาเชื่อมโยงกับปรัชญาด้านจริยศาสตร์ ในผลงานชิ้นนี้เขาได้รวบรวมแนวคิดของเขามาสังเคราะห์ไว้อย่างเป็นระบบ

ภายใต้กรอบคิดที่ว่าพัฒนานั้นแท้จริงแล้วก็คือการส่งเสริมให้กับสมาชิกในสังคมทุกคนได้รับเสรีภาพในการใช้ชีวิตไปตามเป้าหมายที่ตนเองให้คุณค่า การพัฒนาจึงหมายถึงการจัดภาวะไว้เสรีภาพในหลากหลายรูปแบบ เช่น การส่งเสริมเสรีภาพทางการเมือง การสนับสนุนเสรีภาพในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการสนับสนุนให้ผู้คนได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานในด้านการศึกษาและสาธารณสุข การส่งเสริมเสรีภาพนั้นเป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายของการพัฒนา และการจัดภาวะไว้เสรีภาพในแต่ละด้านยังช่วยเกื้อหนุนกันและกัน (Sen, 1999)

งานวิชาการของอมาตยา เห็น ได้กลายมาเป็นฐานสำคัญของวงวิชาการด้านการพัฒนา เขามีบทบาทอย่างยิ่งในการทำให้องค์กรพัฒนาระดับโลก เช่น ธนาคารโลก และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หันมาให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาที่ให้นุรักษ์เป็นศูนย์กลาง นำมาซึ่งตัวชี้วัดในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมิติที่หลากหลายของการพัฒนาก็คือ ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาเป็นเพียงการเพิ่มรายได้ แต่นำเอาปัจจัยอื่น ๆ เช่น การอ่านออกเขียนได้ และการมีชีวิตที่ยืนยาว เข้ามาร่วมพิจารณาเป็นตัวชี้วัดด้านการพัฒนา อาจกล่าวได้ว่า บทบาทที่สำคัญของเห็นในการพัฒนาแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจอยู่ที่การขยายขอบเขตของปัจจัยที่ควรถูกนำมาพิจารณาพิจารณาว่าเชื่อมโยงกับความไม่เป็นธรรม การขยายขอบเขตของการพิจารณานี้เกิดขึ้นในสองทาง

ในทางแรกก็คือการขยายปัจจัยที่เชื่อมโยงกับความไม่เป็นธรรม เห็นเน้นย้ำว่าการจะมองแต่เพียงด้านรายได้นั้นไม่เพียงพอสำหรับการพิจารณาความไม่เท่าเทียม เรายังต้องมองความไม่เท่าเทียมว่ารวมไปถึงการ

ขาดหายไปของสิทธิในการเมืองและสิทธิในการได้รับสวัสดิการของคนบางกลุ่มในสังคม เขาพยายามอย่างยิ่งที่จะเชื่อมโยงให้เห็นว่าการขาดหายไปของสิทธิเหล่านี้ส่งผลกระทบกับคุณภาพชีวิตของผู้คนได้ไม่ต่างไปจากการขาดหายไปของรายได้

ในทางที่สอง เขาเสนอให้ขยายขอบเขตในการพิจารณาขั้นตอนที่เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียม เขาเสนอว่าการจะวัดความไม่เท่าเทียมไปที่ขั้นตอนของการครอบครองทรัพยากรนั้นไม่เพียงพอ เนื่องจากคนบางกลุ่มในสังคมนั้นอาจมีความสามารถในการเปลี่ยนทรัพยากรมาเป็นสมรรถภาพที่ตนต้องการได้ไม่เท่ากัน ตัวอย่างเช่น สตรีในบางสังคมแม้จะเกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวย แต่ก็อาจถูกสกัดกั้นด้วยกรอบทางวัฒนธรรมให้ไม่สามารถแปรทรัพยากรที่ตนมีไปสู่การใช้ชีวิตในหนทางที่ตนเองต้องการได้

เซ็นเสนอว่าควรจะต้องมองไปที่ทั้งการครอบครองทรัพยากรและความสามารถในการเปลี่ยนทรัพยากรเป็นโอกาส ถึงจะสามารถเข้าใจได้ว่าความไม่เท่าเทียมในสังคมนั้นแท้จริงแล้วเป็นเช่นไร (Sen, 1992: 26-28) ในบทความของเขาที่ชื่อ Equality of What? (Sen, 1992) เซ็นได้อภิปรายถึงข้อจำกัดที่พบได้ในแนวคิดเรื่องความเป็นธรรม โดยเฉพาะข้อจำกัดที่ทำให้แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมในหลายรูปแบบละเลยการใส่ใจถึงมิติความเป็นธรรมด้านเศรษฐกิจ เขาอธิบายว่าแนวคิดที่ดูเผิน ๆ เหมือนจะไม่ได้สนใจแง่มุมความเป็นธรรมนั้นแท้จริงต่างก็มีลักษณะที่แฝงไปด้วยมุมมองของความเสมอภาคอยู่ แนวคิดอย่างอรรถประโยชน์นิยมแม้จะไม่ได้สนใจการสร้างอรรถประโยชน์ให้กับทุกคนอย่างทัดเทียมแต่ก็แฝงด้วยความเสมอภาคในการให้ความสำคัญกับคนแต่ละคนไม่ต่างกัน กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนล้วนถูกนับเป็นหนึ่งคนเสมอกันที่จะมีโอกาสได้รับอรรถประโยชน์ ในขณะที่แนวคิดอิสริยนิยมนั้น แม้จะดูเหมือนละเลยการสร้างเสมอภาคเพื่อมาสนใจการปกป้องสิทธิ แต่ก็ยังเสนอให้การปกป้องสิทธินั้นเกิดขึ้นอย่างทัดเทียมกับมนุษย์ทุกคน เซ็นจึงอธิบายว่าแท้จริงแล้วรากฐานปัญหาของแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมเป็นการจำกัดขอบเขตของความเสมอภาคในแต่ละแนวคิดจนทำให้มุมมองทางเศรษฐกิจถูกละเลยไป หากขอบเขตเรื่องความเสมอภาคที่แต่ละแนวคิดใส่ใจถูกขยายให้กว้างขึ้นได้ไปพร้อม ๆ กันหลายมิติ แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมก็ย่อมหันมาใส่ใจกับมุมมองด้านเศรษฐกิจได้ (Sen, 1992: 23-25)

นอกเหนือจากนี้ เซ็นยังวิพากษ์แนวคิดความเป็นธรรมด้านเศรษฐกิจของรอสส์ เขามองว่าการหยุดความสนใจที่การสร้างเสมอภาคในการเข้าถึงสินค้าขั้นพื้นฐาน (primary goods) นั้นไม่เพียงพอ การมีโอกาสได้รับสินค้าขั้นพื้นฐานอย่างทัดเทียมนั้นไม่ได้หมายความว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ในคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทัดเทียมกัน เพราะคนต่างกลุ่มกันอาจไม่มีความสามารถในการแปรเอาสินค้าขั้นพื้นฐานมาเป็นคุณภาพชีวิตได้เท่ากัน คนต่างกลุ่มอาจมีทรัพยากรที่ได้รับตกทอดมาไม่เท่ากัน มีความสามารถและมีสภาพทางกายภาพที่แตกต่างกัน การจะทำให้แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจมีความสมบูรณ์ได้นั้น จะต้องนำเอาความหลากหลายระหว่างกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทกับการได้รับคุณภาพชีวิตที่ดีเหล่านี้มาพิจารณาด้วย

กล่าวโดยรวม ทศนะต่อเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจของอมาตยา เซ็น นั้นสะท้อนไปกับแนวคิดเรื่องสมรรถภาพของมนุษย์ที่เขาเสนอไว้โดยตรง ว่าจำเป็นจะต้องพิจารณาหลากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเสรีภาพ และคำนึงถึงความหลากหลายของขั้นตอนการได้รับมาซึ่งเสรีภาพนั้น ๆ มุมมองเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจของอมาตยา เซ็น มีบทบาทอย่างไรกับการพัฒนาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ?

ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นว่านับจากผลงานของรอสส์เป็นต้นมา คำถามสำคัญเกี่ยวกับความเป็นธรรมในทางเศรษฐกิจนั้นได้ขยับออกจากคำถามที่ว่า ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นความไม่เป็นธรรมหรือไม่ มาสู่คำถามที่ว่าอะไรคือความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ในแง่นี้ ผลงานของอมาตยา เซ็นได้ขยับฐานของข้อถกเถียงโดยการให้กรอบการวิเคราะห์ใหม่เข้ามา อันเป็นกรอบวิเคราะห์ที่ทำให้ไม่จำเป็นจะต้องเลือก

เพียงแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งมาแสดงถึงความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ แต่ให้มองไปหลายแง่มุมและขั้นตอนได้พร้อมกัน

แม้ว่าด้วยตัวงานของอมาตยา เซ็น ที่มักจะเป็นข้อถกเถียงเชิงปรัชญาและทฤษฎี อาจจะทำให้ไม่เห็นตัวอย่างที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมของการมองความไม่เท่าเทียมด้วยกรอบคิดแบบใหม่นี้เท่าไรนัก แต่เนื้อหาบางส่วนจาก Development as Freedom (Sen, 1999) ก็พอจะเป็นตัวอย่างของการนำเอากรอบคิดแบบของเซ็นมามองการพัฒนาได้

ในหลายส่วนของงานชิ้นนี้ เขาพยายามนำเสนอข้อมูลเรื่องคุณภาพชีวิตในหลากหลายประเทศทั่วโลก ว่าแท้จริงแล้วการแก้ปัญหาในแต่ละมิติของเสรีภาพ เช่น การเพิ่มสิทธิทางการเมือง การสร้างคุณภาพให้กับระบบการศึกษา และพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกันและกัน

เขาแสดงให้เห็นว่าการให้สิทธิทางการเมืองนั้นเป็นวิธีการที่สำคัญในการจะป้องกันภาวะอดอยากให้กับคนยากจน (Sen: 178-179) เขายังอธิบายต่อไปถึงการเติบโตอย่างก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจในหลายประเทศว่าแท้จริงแล้วมีรากฐานมาจากการส่งเสริมการศึกษา (Sen: 41) ผ่านตัวอย่างเหล่านี้ เขาสร้างมุมมองที่สำคัญว่า ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้นควรจะนับรวมเอาแง่มุมที่หลากหลายเหล่านี้เข้ามาพิจารณาไปพร้อมกัน นอกจากนี้ เขายังเปิดช่องทางให้มีการพิจารณาไปถึงแง่มุมที่ยังไม่ได้รับการพิจารณาให้เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมมาก่อน ตัวอย่างเช่น ความเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติเชิงวัฒนธรรม ว่าวัฒนธรรมนั้นอาจเข้ามามีบทบาทหนุนเสริมหรือเหนี่ยวรั้งคุณภาพชีวิตของผู้คนได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม บทบาทในการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจของเซ็น ก็ยังมีข้อจำกัดหลายประการ

ประการแรก แม้ว่าตัวเขาจะพยายามขยายกรอบในการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาซึ่งความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ แต่เขาก็ไม่ได้จำกัดขอบเขตของการพิจารณาไว้อย่างชัดเจน ทั้งยังไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะนำเอาปัจจัยที่แตกต่างกันนั้นมาผสมรวมกันจนกลายมาเป็นตัวชี้วัดเรื่องความเท่าเทียมได้อย่างไร อาจมีตัวอย่างของการทำเช่นนี้ เช่น การสร้างดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ แต่การสร้างดัชนีที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้ก็ยังไม่ได้สะท้อนถึงความซับซ้อนของแนวคิดความไม่เท่าเทียมตามที่เห็นได้เสนอเอาไว้เพียงพอ

ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่งในงานของเซ็น ยังอยู่ที่การไม่ยอมกำหนดปัจจัยที่ควรถูกนับรวมเอามาเป็นสิ่งที่แสดงถึงความไม่เป็นธรรม เขาปฏิเสธที่จะเสนอชุดของปัจจัยที่ควรถูกเลือกมาพิจารณาเป็นความไม่เท่าเทียม เพราะมองว่าการเลือกปัจจัยที่สำคัญต่อคุณภาพชีวิตนั้นควรเป็นกระบวนการที่สังคมแต่ละสังคมได้ตัดสินใจกันเอง ข้อเสนอให้แต่ละสังคมตัดสินใจกันเองว่าปัจจัยใดสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของเขานั้นอาจดูเป็นข้อเสนอที่ค่อนข้างจะเปี่ยมไปด้วยอุดมคติและความเชื่อมั่นในกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของมนุษย์ และกลายเป็นอีกอุปสรรคที่ทำให้แนวคิดของเขานำเอามาใช้ในความเป็นจริงได้ยาก จนทำให้นักวิชาการที่มีผลงานคล้ายกับเซ็น เช่น มาร์ธา นุสซอบaum (Martha Nussbaum) มองประเด็นนี้ต่างไปจากเขา โดยเห็นว่าควรจะมีการกำหนดให้ตายตัวไปเลยว่าปัจจัยใดบ้างที่ควรจะถูกนับมาเป็นตัวชี้วัดเรื่องคุณภาพชีวิตตามแนวทางการพัฒนาสมรรถภาวะ (Capability Approach) (Nussbaum, 2005: 43)

ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในทัศนะของโรมัส พิกเกตตี: การค้นลึกไปในความหมาย

ความสนใจกับเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจถูกกระตุ้นขึ้นมาอีกครั้งในช่วงไม่กี่ปีมานี้ ด้วยผลงานของนักเศรษฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่ชื่อว่า โรมัส พิกเกตตี

เมื่อเทียบกับนักคิดหลายท่านที่ได้กล่าวถึงในงานชิ้นนี้นั้น พิกเกตตีอาจยังถือว่าอยู่ในช่วงเริ่มต้นของเส้นทางวิชาการ แต่ผลงานของเขาที่ชื่อ “Capital in the 21st Century” (Piketty, 2014) ก็ได้รับการยอมรับในปัจจุบันให้เป็นหมุดหมายสำคัญชิ้นหนึ่งของงานวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ

พิกเกตตีเป็นนักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ที่มีคุณลักษณะพิเศษ ตัวเขาสามารถผสมผสานความเชี่ยวชาญในงานเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลให้เข้ากับความสนใจที่หลากหลายเกี่ยวกับสภาพสังคมในอดีต เขามองบทบาททางวิชาการของตนเองว่าอยู่ในทิศทางเดียวกับนักปรัชญาหรือนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสที่เน้นการทำความเข้าใจกับปัญหาสังคมมากกว่าการหมกมุ่นอยู่กับประเด็นทางเทคนิคและตัวเลข

คุณลักษณะพิเศษเช่นนี้ทำให้เขาสามารถให้ภาพของสภาวะความเหลื่อมล้ำในสังคมตะวันตกเมื่อสองร้อยปีก่อนผ่านการแสดงข้อมูลตัวเลขที่ชัดเจน พร้อม ๆ กับที่สามารถเปรียบเทียบสภาพสังคมในอดีตด้วยความรู้ด้านวรรณกรรมได้อย่างน่าติดตาม

ใน Capital in the 21st Century พิกเกตตีอธิบายถึงแง่มุมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของพัฒนาการในเศรษฐกิจโลก ก็คือบทบาทของสิ่งที่เรียกว่า “ทุน” โดยทุนในที่นี้ หมายถึงทรัพย์สินที่สามารถก่อให้เกิดรายได้ เช่น ค่าเช่า ดอกเบี้ย และกำไร (Piketty: 46) โดยทั่วไปแล้วรายได้หากไม่ได้มาจากทุนก็จะมาจากแรงงาน โดยผลตอบแทนของแรงงานนั้นคือค่าจ้าง พิกเกตตีอธิบายถึงวิวัฒนาการของทุนในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในช่วงสองร้อยปีที่ผ่านมา เขาชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของทุนในช่วงต่าง ๆ เช่น จากในอดีตนั้นทุนที่สำคัญคือที่ดิน แต่มาในปัจจุบันทุนที่สำคัญกลายเป็นทรัพย์สินทางการเงินและอสังหาริมทรัพย์ (Piketty: 116-117) มากไปกว่านั้น ผ่านวิวัฒนาการของทุนนี้เองที่โครงสร้างด้านต่าง ๆ ของเศรษฐกิจ เช่น ลักษณะของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ถูกกำหนดว่าจะเติบโตได้มากเพียงใด และที่สำคัญก็คือลักษณะของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจถูกกำหนดว่าจะเหลื่อมล้ำเพียงใดอย่างไร

พิกเกตตีได้ให้ทัศนะที่สำคัญยิ่งต่อความเข้าใจเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ เนื้อหาส่วนสำคัญใน Capital in the 21st Century อยู่กับการสำรวจและวิเคราะห์สภาพความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกในช่วงสองร้อยปีที่ผ่านมา เขาได้แยกโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจออกให้เห็นเป็นสองแง่มุม คือ (1) ความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากรายได้ที่มาจากทุน และ (2) ความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากรายได้ที่มาจากแรงงาน

โดยปกติของเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ความเหลื่อมล้ำในการครอบครองทุนนั้นมักจะอยู่ในระดับที่สูงกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้มาก กล่าวคือ แทบจะเป็นเรื่องธรรมดาของระบบเศรษฐกิจทั่วโลก ที่กลุ่มคนซึ่งครอบครองทรัพย์สินในฐานะของทุนจำนวนมหาศาลนั้นจะมีเพียงจำนวนหยิบมือเดียว (Piketty: 257-260)

พิกเกตตีอธิบายว่าพลวัตสำคัญที่เป็นตัวกำหนดความเหลื่อมล้ำนั้นอยู่ที่รายได้จากทุน ที่ไปกระจุกอยู่ที่กลุ่มคนระดับบนสุดของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะคนในกลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุดหนึ่งเปอร์เซ็นต์

สำหรับคนที่มีรายได้สูงที่สุดหนึ่งเปอร์เซ็นต์ในประเทศตะวันตกต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศสนั้น ลักษณะของความมั่งคั่งที่สำคัญยิ่งก็คือ ยิ่งมีความร่ำรวยมากขึ้น ก็มีแนวโน้มจะพึ่งพิงรายได้จากทุนมากกว่ารายได้จากแรงงานมากขึ้น

สถานการณ์ที่คนที่มีรายได้สูงที่สุดในสังคมพึ่งพาอาศัยรายได้มหาศาลที่เป็นค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากทุนนั้น ตามจริงแล้วเป็นสภาพที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจเมื่อสองร้อยปีก่อนในยุโรป ในสมัยที่เจ้าที่ดินเป็นกลุ่มที่มั่งคั่งที่สุดเช่นกัน แต่ระบบนี้เองก็เปลี่ยนแปลงและลดบทบาทลงในช่วงสงครามโลกสองครั้ง เพราะผู้คนที่มีมั่งคั่งต่างต้องเผชิญกับความสูญเสียในทรัพย์สินของตนเอง และการที่ชนชั้นกลางในแต่ละประเทศสามารถร่วม

ครอบครองทรัพย์สินในสัดส่วนที่มากขึ้น แต่ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันก็กลับเปิดช่องทางให้ผู้คนสามารถสะสมความร่ำรวยจากทุนได้ง่ายมากขึ้น จนรายได้จากทุนสามารถกลับมาเป็นบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างความมั่งคั่งให้กับคนกลุ่มที่ร่ำรวยที่สุดในสังคมอีกครั้ง (Piketty: 278-280)

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่เพียงรายได้จากทุนที่เป็นตัวกำหนดความเหลื่อมล้ำ รายได้จากแรงงานก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่เข้ามากำหนดความเหลื่อมล้ำเช่นกัน พิกเกตตีอธิบายถึงผลของรายได้จากแรงงานต่อความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ไว้ว่าความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากรายได้จากแรงงานนั้นมักจะถูกสร้างขึ้นด้วยสภาพที่ค่าจ้างขั้นต่ำในประเทศต่าง ๆ นั้นถูกอุดหนุนไว้ไม่ให้ขยับขึ้น ในทางกลับกันค่าจ้างที่ไปสู่กลุ่มแรงงานที่มีรายได้สูงสุด เช่น ผู้บริหารระดับสูงในบริษัทต่าง ๆ นั้นมักจะเพิ่มขึ้นไปอย่างมากมาโดยไม่หยุดยั้ง

เขาอธิบายว่าสภาพของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เกิดขึ้นนี้มักจะมาจากกระบวนการทางการเมืองที่ไปสร้างความสามารถแตกต่างกันในการกำหนดรายได้ของคนกลุ่มต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในประเทศแถบยุโรปนั้นมักจะมีระบบการเมืองที่ความสามารถมากกว่าในการปรับค่าจ้างขั้นต่ำเพื่อตอบสนองความต้องการของแรงงาน และเก็บภาษีเพื่อควบคุมรายได้ของผู้บริหารระดับสูงไม่ให้ขยับขึ้นแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ มากเกินไป ด้วยระบบการเมืองที่สามารถสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพเหล่านี้ ความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้จากแรงงานของประเทศในยุโรปจึงน้อยกว่าประเทศที่ขาดแคลนระบบนี้ อย่างเช่น สหรัฐอเมริกา (Piketty: 334-335)

ความเข้าใจต่อบทบาทของรายได้ที่มาจากทุนและแรงงานต่อความเหลื่อมล้ำมีประโยชน์เช่นไร? พิกเกตตีอธิบายว่าระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมนั้นควรจะเป็นระบบที่ให้ผลตอบแทนไปตามความสามารถของผู้คนมากกว่าที่จะเป็นระบบที่ให้ผลตอบแทนกับคนที่เกิดมาโชคร้ายที่ได้อยู่กับครอบครัวที่มั่งคั่ง

ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่นั้นต่างก็ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่าหากใครมีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงก็ย่อมจะสามารถไต่เต้าขึ้นไปสู่ฐานะที่ร่ำรวยได้ในที่สุด อย่างไรก็ตาม เมื่อมองไปที่ระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจริงในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่แล้ว กลับพบว่าความรู้ความสามารถเป็นเพียงปัจจัยที่มีบทบาทจำกัดในการขยับรายได้ให้กับผู้คน แม้ระบบเศรษฐกิจในความเป็นจริงอาจเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีรายได้สูงจากความสามารถของตนเองได้ก้าวขึ้นเป็นกลุ่มคนที่ร่ำรวยอยู่บ้าง แต่ที่จริงก็ไม่ได้เปิดโอกาสมากนัก ด้วยคนที่ลงเอยด้วยความร่ำรวยจากค่าแรงนั้นก็มักจะเริ่มต้นชีวิตด้วยฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ อยู่แล้ว

มากไปกว่านั้น หากมองไปถึงคนกลุ่มที่ร่ำรวยที่สุดในสังคมอย่างแท้จริง ก็มักจะเป็นกลุ่มคนที่ร่ำรวยจากทรัพย์สิน และปัจจัยหลักที่สร้างความร่ำรวยให้กับคนกลุ่มนี้ไม่ใช่ความสามารถ แต่คือความมั่งคั่งที่ได้รับสืบทอดมาจากครอบครัว พิกเกตตีฉายภาพให้เห็นว่าบทบาทของความมั่งคั่งที่ได้รับการสืบทอดกันในครอบครัวนั้นกำลังกลับมามีความสำคัญขึ้น ทำให้ความเชื่อที่ว่าสังคมปัจจุบันมีความเป็นธรรมในการให้ผลตอบแทนที่เหมาะสมกับผู้ที่มีความสามารถและความพยายามนั้นเป็นอุดมคติที่ห่างไกลออกจากความเป็นจริงไปเรื่อย ๆ (Piketty: 424-425)

นอกจากจะนำเอาโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมาอธิบายถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างความมั่งคั่งแล้ว พิกเกตตียังอธิบายต่อไปว่าโครงสร้างความเหลื่อมล้ำเช่นนี้เองที่นำมาซึ่งการไร้เสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ อยู่ในทุกวันนี้ ด้วยเหตุผลสองประการ

ประการแรก ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจที่ยอมให้ความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่กับคนที่เกิดในครอบครัวที่ร่ำรวย โดยไม่ต้องอาศัยความสามารถและความพยายามของตนเองนั้น เป็นสภาพที่ขัดแย้งโดยตรงกับอุดมคติเบื้องหลังระบบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ความขัดแย้งนี้เอง

ทำลายความเชื่อถือในระบบประชาธิปไตยและยังอาจสร้างความไม่พอใจที่จะเปลี่ยนไปเป็นความวุ่นวายทางการเมืองได้โดยง่าย (Piketty: 422-423)

ประการที่สอง สภาพที่ความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่ที่คนจำนวนหยิบมือที่ร่ำรวยที่สุดนั้นจะยิ่งผลิตซ้ำตนเองไปเรื่อย ๆ เพราะผู้ที่ครอบครองทุนจะสามารถสร้างผลตอบแทนที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจเมื่อเป็นเช่นนี้ คนจำนวนมากในระบบเศรษฐกิจก็จะพบเพียงรายได้ที่ชะงักงัน ในขณะที่คนที่ร่ำรวยก็เอาความมั่งคั่งของตนเองไปลงทุนในรูปแบบที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตใด ๆ เช่น การเก็งกำไรในตลาดทุนและอสังหาริมทรัพย์ สุดท้ายแล้วระบบเศรษฐกิจที่เป็นเช่นนี้ก็จะมีเสถียรภาพจนกลายเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ ดังเช่นวิกฤติการเงินที่เกิดขึ้นในกลางทศวรรษ 2000 ในสหรัฐอเมริกา (Piketty: 297)

เมื่อคาดการณ์ได้ถึงผลลัพธ์อันเลวร้ายที่เกิดจากโครงสร้างความเหลื่อมล้ำที่การครอบครอง "ทุน" ที่ไม่เท่าเทียมเป็นปัจจัยผลักดันหลัก พิกเกตตีจึงเสนอให้มีการเก็บภาษีความมั่งคั่ง เพื่อชะลอกระบวนการสะสมความมั่งคั่งในหมู่คนที่ร่ำรวยที่สุดในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยภาษีความมั่งคั่งนี้ควรจะได้รับความร่วมมือให้เกิดขึ้นในระดับโลกเพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นไปได้ที่คนที่ครอบครองทรัพย์สินจะหลบเลี่ยงภาษีในประเทศหนึ่งด้วยการย้ายความมั่งคั่งของตนไปไว้ที่อีกประเทศหนึ่ง (Piketty: 515-530)

หากจะเปรียบเทียบกับผลงานด้านความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจของอมาตยา เซ็น แล้ว งานของพิกเกตตีมุ่งศึกษาประเด็นที่แคบกว่าแต่ก็ลงลึกไปมากกว่า ในขณะที่งานของเซนนั้นประกอบไปด้วยข้อถกเถียงในเชิงปรัชญาถึงความหมายของความไม่เป็นธรรม และสร้างกรอบคิดที่กว้างขวางที่ทำให้ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจสามารถควรรวมเอามิติความเป็นธรรมด้านอื่น ๆ เข้ามาพิจารณาไปด้วยพร้อมกัน แต่ผลงานด้านความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจของพิกเกตตีมุ่งเจาะลึกไปเฉพาะที่โครงสร้างความไม่เป็นธรรมด้านรายได้ และค้นลึกไปที่บทบาทของทุนในการสร้างความไม่เป็นธรรมอันนี้ให้เกิดขึ้น

อาจเป็นเรื่องยากพอสมควรที่จะนำเอาแนวคิดที่พิกเกตตีเสนอไว้ไปเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เช่น ปัญหาชนกลุ่มน้อย ปัญหาผู้อพยพ ที่จะเชื่อมโยงได้บ้างนั้นก็จะเป็นปัญหาเรื่องความขัดแย้งในระบบการเมือง แต่กระนั้นด้วยความที่งานของเขาเน้นไปที่ความแม่นยำในตัวเลขความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เขาเองได้สร้างความเข้าใจในรายละเอียดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจในระดับที่หาผลงานทางวิชาการไหนจะทำได้ยาก และที่สำคัญ งานของเขายังทำให้เราได้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของโลกกำลังเดินไปในทิศทางใด

แม้ว่าอาจจะยังเร็วเกินไปที่จะประเมินผลกระทบจากงานของพิกเกตตี แต่ความเข้าใจในโครงสร้างของความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจที่เขาได้สร้างขึ้นก็น่าจะช่วยให้เป็นฐานสำคัญที่สามารถต่อยอดไปสู่ความเข้าใจในความเชื่อมโยงระหว่างความไม่เป็นธรรมในทางเศรษฐกิจกับความไม่เป็นธรรมในรูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างแน่นอน

สรุป

บทความชิ้นนี้ได้อธิบายถึงที่มาของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสำรวจสถานะของความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในปัจจุบัน ผู้เขียนเริ่มจากการอธิบายผ่านงานของ ชามูเอล ฟลายเช็คเคอร์ ถึงเส้นทางโดยสังเขปของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจว่าได้ก่อตัวขึ้นในสังคมตะวันตกในยุคแสงสว่างทางปัญญา พร้อม ๆ ไปกับพัฒนาการของแนวคิดมนุษยนิยม โดย อדם สมิท มีบทบาทสำคัญในการปรับมุมมองต่อคนยากจน ทำให้เกิดมุมมองใหม่ว่าคนยากจนนั้นคือกลุ่มคนที่กำลังได้รับความไม่เป็นธรรม เพราะ

แท้จริงแล้วพวกเขาก็ไม่ต่างไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ ที่จะสามารถมีชีวิตที่ดีได้หากสังคมสามารถจัดระบบที่ให้ทรัพยากรและโอกาสกับพวกเขา

จากการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อคนยากจน แนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจได้รับการยอมรับมากขึ้นและได้ถูกพัฒนาให้มีความเข้มแข็งในฐานะแนวคิดทางวิชาการจากผลงานของ จอห์น รอลส์ โดยรอลส์ช่วยสร้างทฤษฎีทางปรัชญาที่ให้เหตุผลว่าทำไมถึงควรสนับสนุนการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างระบบการกระจายทรัพยากรไปสู่คนยากจน

ภายหลังจากรอลส์ แนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจก็ได้รับการพัฒนาต่อไปในหลากหลายแง่มุม ผู้เขียนได้สำรวจถึงพัฒนาการของแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจในสองแง่มุมหลัก โดยการสำรวจผลงานที่โด่งดังของนักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์สองท่าน ได้แก่ อมาตยา เซ็น และโรมัส พิกเกตตี

ในแง่มุมแรก ผู้เขียนได้อธิบายกรอบคิดในการจำกัดความหมายของความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจที่อมาตยา เซ็น ได้นำเสนอเอาไว้ กรอบคิดนี้ตีความการพัฒนาว่าเป็นการสร้างเสริมเสรีภาพของมนุษย์ และการสร้างคุณภาพชีวิตคือการสร้างสมรรถภาวะ (Capability) ของมนุษย์

กรอบคิดของเซ็นช่วยประสานแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจในหลากหลายรูปแบบ โดยไม่จำเป็นต้องนำเอาเพียงมิติหรือขั้นตอนเดียวของความไม่เป็นธรรมมาพิจารณา แต่นับเอาหลากหลายมิติและขั้นตอนมาพิจารณาไปพร้อมกัน

กรอบคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจของเซ็นยังให้ความสำคัญกับความหลากหลายในลักษณะของมนุษย์และสังคมโดยให้การพิจารณาว่าสภาพเหล่านี้จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่มนุษย์แต่ละคนได้รับจริง ๆ เช่นไร

ในแง่มุมที่สอง ผู้เขียนได้อธิบายถึงโครงสร้างของความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกที่ได้รับการวิเคราะห์ผ่านผลงานของโรมัส พิกเกตตี

พิกเกตตีพยายามวิเคราะห์เจาะลึกไปที่ลักษณะของความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับการครอบครองรายได้และทรัพย์สิน เขาอธิบายผ่านกรณีศึกษาของประเทศตะวันตกว่าโครงสร้างความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นถูกขับเคลื่อนผ่านการครอบครองมั่งคั่งที่มีความไม่เสมอภาคอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมต่าง ๆ โครงสร้างนี้ทำให้อำนาจที่ร่ำรวยสูงสุดในสังคมต่าง ๆ มีรายได้มหาศาลจากการครอบครองทุน

โครงสร้างที่เกิดขึ้นจริงนี้ตรงกันข้ามกับความเชื่อในสังคมสมัยใหม่ว่าความสามารถและความพยายามจะทำให้คนจะร่ำรวยได้ และยังเป็นโครงสร้างที่ทำให้เศรษฐกิจและการเมืองในประเทศต่าง ๆ ขาดซึ่งเสถียรภาพ เพราะความมั่งคั่งที่กระจุกตัวนั้นมีแนวโน้มจะกระจุกตัวต่อไปเรื่อย ๆ จนทำให้การเติบโตโดยรวมต้องชะงักงันและสร้างความไม่พอใจในทางการเมืองกับผู้คนที่มีสิทธิและเสียงทางการเมืองของตนเองกำลังขาดความหมาย

แง่มุมที่ผู้เขียนได้ทำการสำรวจมานั้นช่วยเป็นกรอบคิดในการประสานแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจเข้ากับแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมที่พบได้ในสาขาวิชาอื่น ๆ

กรอบคิดของเซ็นเปรียบได้กับการขยายความเพื่อเปิดช่องทางให้แนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมในหลากหลายสาขาวิชาได้รับการพิจารณาไปพร้อมกันกับแนวคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจได้ด้วย ตัวอย่างเช่น ช่วยวิเคราะห์แนวคิดเช่นความเป็นธรรมทางวัฒนธรรมว่าท้ายที่สุดแล้วหากจะรักษาทบพาทของวัฒนธรรมใดไว้ก็ควรจะอยู่บนเหตุผลของการช่วยส่งเสริมเสรีภาพของผู้คน และการส่งเสริมวัฒนธรรมก็ควรทำไปพร้อมกับการส่งเสริมความเป็นธรรมด้านอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมรายได้และการเข้าถึงบริการสาธารณะ

สำหรับแง่มุมเรื่องโครงสร้างความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจของพิกัดนี้ เปรียบได้กับการเจาะลึกไปที่สาเหตุหลักของความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจ อันเป็นสภาพที่โยงอยู่กับปัญหาความไม่เป็นธรรมในด้านอื่น ๆ เช่น ความไม่เป็นธรรมทางการเมืองและกฎหมาย

บทวิเคราะห์ของพิกัดนี้ชวนให้มีการวิเคราะห์ต่อไปว่าอำนาจของทุนที่อยู่เบื้องหลังความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจนั้นส่งอิทธิพลต่อความไม่เป็นธรรมในด้านอื่น ๆ เช่นไร และสุดท้ายแล้วความเหลื่อมล้ำที่ได้แผ่กระจายไปสู่มิติอื่น ๆ ได้ส่งผลกลับมาหนุนเสริมโครงสร้างที่เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจต่อไปเช่นไร

แหล่งทุน

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเครือข่ายวิชาการความเป็นธรรม เครือข่ายวิชาการเพื่อสังคมเป็นธรรม (JuSNet) สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บรรณานุกรม

- Drèze, J., & Sen, A. (1989). *Hunger and public action*. Oxford: Oxford University Press.
- Fleischacker, S. (2004). *A short history of distributive justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Nussbaum, M. (2005). Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. *Amartya Sen's Work and Ideas: A Gender Perspective*, 35.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century* (Translated by Arthur Goldhammer). Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, J. (2001). *Justice as Fairness: A Restatement*. Harvard University Press.
- Sen, A. (1982). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, A. (1987). *On Ethics and Economics*. Oxford and New York: Basil Blackwell.
- Sen, A. (1992). *Inequality Reexamined*. oxford university press.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.